

המונחים זה על גבי זה, שנצפרו בכבשן, עד שנעשו חתיכה אחת.

תנן התם: תנור העשוי חרס, שנטמא, הרי מן הדין צריך לנתצו כדי לטהרו. אבל אם לא ניתצו אלא **חתכו**, ונעשה חוליות, חלקים עגולים שאפשר להניחם זה על גבי זה, ואז בנה את התנור מחדש, ונתן חול בין חוליא לחוליא.

רבי אליעזר מטהר, לפי שהחיתוך לחוליות נחשב כמו שנתצו כדין תורה, ועכשיו הוא כלי חדש.⁽²⁵⁾

וחכמים מטמאין, כיוון שכל התנורים עשויים חוליות חוליות, אין זה נחשב לנתיצה בכך שחתכו לחוליות.

וזוהו שנקרא **תנור של עכנאי**⁽²⁶⁾. 108-ב

מאי עכנאי?

אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו את דברי רבי אליעזר בדברים ובראיות שלא כדעתו, כמו **עכנא** זו, נחש שמכניס את זנבו לתוך פיו, וטמאוהו.

(ואמר רבי) [אמר רבי] חלבו: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, לפי שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר [בראשית י"ב] "ולאברהם הטיב בעבורה", בעבור שרה אשתו.

והיינו דאמר להו רבא לבני מחווא: אוקירו לנשייכו, כבדו את נשותיכם, כי היכי דתתערתו! על ידי כך תשרה הברכה בביתכם, ותתעשרו.

ועתה מביאה הגמרא מעשה ברבי אליעזר, אודות צער בדברים.

ומקדימה הגמרא ומספרת כיצד נידו חכמים את רבי אליעזר עקב המחלוקת בדיני טומאה וטהרה, כאשר לא קיבל רבי אליעזר את דעת חכמים.

כלים העשויים מגללי בקר או מאדמה, אינם מקבלים טומאה. אבל כלי חרס העשוי העשוי מטיט שנצפר בכבשן, מקבל טומאה, ואין לו אפשרות להיטהר מטומאתו אלא בשבירה.

התנור בזמנם, היה עשוי מחוליות של חרס,

כאן שמדובר בתנור שמתחילתו נעשה חוליות חוליות וביניהם חול שאפשר לפרקו לחוליות בקלות, ולכן רבי אליעזר סבר שאין לו דין כלי ואינו מקבל טומאה, וחכמים מטמאים כשאר כלי חרס.

26. בתוספות כתבו יש שגרס חכנאי, וחכן זה נחש, ושמו בעל התנור היה שמו כך, וביאר המהר"ם שיף שהירושלמי חולק על ביאור הגמרא בבבלי שהקיפוהו בראיות כנחש, אלא סיום הגמרא הוא זה הוא תנורו של אדם בשם חכנאי, ועיין מהרש"ל ומהרש"א.

שיש לו להינקם מעוד הרבה בני אדם, אבל הנענש על ידי הקב"ה הפורענות ממהרת לבא על הנענש לפי שברגע אחד הוא דן את כל העולם.

25. כך פירש רש"י בברכות יט א, והוסיף שאף מכאן ולהבא אינו מקבל טומאה כיוון שלא נעשה בתנור ככלי חרס, וכך נראה ברש"י כאן, ולפי זה רבנן חולקים בתרתי: א. שאין נעשה מנותץ על ידי שחתכו לחוליות. ב. אף מקבל טומאה מכאן ולהבא.

ורבינו ניסים גאון פירש בברכות [וכן בשיטה

תנא, באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו חימנו.

אמר להם רבי אליעזר לחכמים: אם אכן הלכה כמותי שהתנור טהור, הרוב זה יוכיח!

נעקר הרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה, ארבע מאות אמה, לסייע לרבי אליעזר.

אמרו לו חכמים: אין מביאין ראיה מן החרוב.

חזר ואמר להם רבי אליעזר לחכמים: אם הלכה כמותי, אמת המים יוכיחו!

חזרו אמת המים לאחוריהם.

אמרו לו חכמים: אין מביאין ראיה מאמת המים.

חזר ואמר להם רבי אליעזר לחכמים: אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו!

הטו כותלי בית המדרש ליפול. (27)

גער בהם רבי יהושע, ואמר להם: אם

תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם, מה טיבכם להתערב במחלוקת שביניהם?!

נשארו הכתלים על עמדם, ולא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע שגער בהם, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, שביקש מהם לסייע לו, ועדיין מטין ועומדין.

חזר ואמר להם רבי אליעזר לחכמים: אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו שההלכה כדברי.

יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום!

עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אף על פי שבשמים הסכימו לדעת רבי אליעזר, נאמר בתורה [דברים ל יב] "לא בשמים היא". (28)

ומבארנין: מאי טענתו של רבי יהושע, שאמר, "לא בשמים היא".

אמר רבי ירמיה: מאחר שכבר נתנה תורה מחר סיני לבני ישראל, שוב אין אנו משגיחין בבת קול, לפי שכבר כתבת בהר

אם הלכה כבית שמאי או כבית הלל השגיחו בבת קול,

ובסוף דבריהם הביאו שביבמות איתא דרבי יהושע סבר אין משגיחין בבת קול בכל מקרה, וביאר המהרש"א שרבי יהושע אכן חולק על מה שאנו סוברים כבית הלל משום הבת קול.

וביאר בקונטרס דברי סופרים [לרבי אלחנן ווסרמן זצ"ל, סימן ה ט] שלדעת רבי יהושע ההלכה בכל מקום כבית הלל משום שהיו רוב ולא מחמת הבת קול.

וברמב"ם יסודי התורה [פרק ט א] פסק כרבי יהושע, ועיין שם בכסף משנה [הלכה ג]

27. הגר"א בקול אליהו ביאר ששלושת הדוגמאות שהביא רבן גמליאל מלמדות על שלושה הדברים שהתורה נקנית בהם שקיימם בעצמו, החרוב הוא סימן להסתפקות במועט, אמת המים היא סימן לענווה כמים ההולכים ממקום גבוה למקום נמוך, וכותלי בית המדרש הם ראיה על התמדתו ועמלו בין כתלי בית המדרש.

28. בתוספות פירשו שדוקא כאן שבא רבי אליעזר לחלוק על דברי תורה שצריך ללכת אחר הרוב אין משגיחין בבת קול, אבל כשהיה ספק

סיני בתורה [שמות כ"ג] "אחרי רבים להטות"⁽²⁹⁾ ומשום כך אמר רבי יהושע שאין הלכה כבת קול, שהתורה לא בשמים היא⁽³⁰⁾.

אשכחיה רבי נתן לאליהו, ואמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא כההיא שעתא, שלא קיבלו חכמים את הבת קול שיצאה מהשמים?

אמר ליה אליהו: הקדוש ברוך הוא קא חייד, ואמר: נצחוני בני! נצחוני בני!

אמרו, אותו היום, הביאו כל טהרות שנאפו בתנור זה, או שנגעו באויר התנור,⁽³¹⁾ **שטיהר רבי אליעזר, ושרפום באש.**

ואף נמנו עליו וברכוהו, נידוהו,⁽³²⁾ **לפי שלא קיבל את דבריהם.**

ואמרו החכמים: מי ילך ויודיעו שהוא מנודה.

אמר להם רבי עקיבא: אני אלך להודיעו, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו, על ידי צערו של רבי אליעזר, כדלקמן.

מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו, לפני רבי אליעזר, ברחוק ארבע אמות, ושתק.

אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומים שאתה מתנהג כך.

אבל החינוך [תצון] כתב, שהאמת היתה עם רבי אליעזר וכדברי הבת קול שהכריעה כמותו, ואף על פי כן כיוון שלא ירדו לסוף דעתו לא רצו להודות לדבריו אפילו אחרי בת קול. והביאו ראיה לדבריהם שיש ללכת אחר רבים אפילו במקום שהם טועים, דכתיב אחרי רבים להטות, ועל כך אמר הקב"ה נצחוני בני כיוון שהם באים מכח מצוות התורה שציויתים לשמוע אל הרוב לעולם, אם כן יש להודות לדבריהם שתהיה בפעם הזאת האמת נעדרת.

31. כך פירש רש"י כאן, אבל בפסחים טו א כתב רש"י שמכאן משמע, שאין הלכה כרבי אליעזר בטהרות. ועיין מהר"ץ חיות.

32. כך פירש רש"י, אבל הרמב"ן הרשב"א והר"ן כתבו שהטילו עליו חרם שהוא חמור מנידוי. והטעם לכך, משום שלא רצה לחזור בו והחזיק במחלוקת והוי כזקן ממרא ולכך החרימוהו, ועיין מהדורא בתרא.

29. צריך ביאור, היכן מוזכר בדברי רבי יהושע שאמר "לא בשמים היא", הדין של אחרי רבים להטות.

וביאר במהדורא בתרא על פי הקדמת הרמב"ם ל"ד החזקה, שעיקר הדין של אחרי רבים להטות אינו אלא בעולם הזה, שיש בו יצר הרע ואין אחד מקבל את דברי חבירו מה שאין כן בישיבה של מעלה אין הולכים אחר הרבים אלא אחר זה שמכווין להלכה, וזהו שאמר רבי יהושע לא בשמים היא, כלומר המחלוקת שלנו אינה בשמים אלא בעולם הזה, וכבר כתבת בתורתך אחרי רבים להטות.

30. רבינו ניסים גאון כתב שאף על פי שיצאה בת קול מן השמים ואמרה הלכה כרבי אליעזר, בכל מקום אין בכך סתירה גמורה לפסקן של חכמים, כי שמא הלכה כמותו בכל מקום חוץ מכאן,

ועוד יתכן, שלא היתה הבת קול אלא כנסיון לראות אם ילכו אחר הרוב כפי ההלכה או לא. ועיין מהר"ץ חיות.

אבא עשיתי, אלא לכבודך, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, וילמדו שיש ללכת אחר הרוב ואין ליחיד להחזיק בדעתו.

מיד נח הים מזעפול.

אימא שלום [כך היה שמה], דביתהו, אשתו דרבי אליעזר, אחתיה אחרתו דרבנן גמליאל הנשיא הואי.

ומההוא מעשה שנידו החכמים את בעלה רבי אליעזר, ואילך, לא הוה שבקה ליה, לא הניחה לרבי אליעזר למיפל על אפיה, ליפול על פניו בשעת אמירת תחנון, כדי שלא יבכה, ועל ידי כך יארע נזק לאחיה, רבן גמליאל⁽³⁵⁾.

ההוא יומא, יום אחד, ריש ירחא הוה, הגיע ראש חודש, והיא היתה סבורה שהחודש הקודם הוא רק עשרים ותשע יום, ולפי זה יום השלשים של החודש החולף הוא ראש החודש של החודש הבא, ואין בו נפילת אפים. אך היתה זאת טעות, כי החודש הקודם היה של שלשים יום, ולא נקבע ראש חודש עד יום שלשים ואחד.⁽³⁶⁾ ואיחלף לה, נתחלף לאמא שלום, אשתו של רבי אליעזר, בין חודש מלא לחסר, וחשבה שיום

אמר לו רבי עקיבא: רבי, כמדומה לי שחכירים בדילים ממך⁽³³⁾.

אף הוא, רבי אליעזר: קרע את בגדיו וחלין מנעליו, כדין מנודה, ונשמט וישב על גבי קרקע, לאות צער ואבל.

זלגו עיניו של רבי אליעזר דמענות, ולקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים.

ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפה, התקלקל.

תנא, אך לשון צער גדול היה באותו היום, לפי שבבל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר, נשרף.

ואף רבן גמליאל הנשיא היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו מפני צערו של רבי אליעזר, לפי שהיה רבן גמליאל נשיא והכל נעשה על פיו.⁽³⁴⁾

אמר רבן גמליאל: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל צערו רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על הגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית

35. כתב הריטב"א, וכי לא זזה ממנו כל היום כדי שלא יפול על פניו, אלא מכאן ראייה שאסור להפסיק בשיחה בין תפילה לנפילת אפים ואם לא נפל על פניו מיד שוב לא יפול אחר כך. [וכן הביא הבית יוסף אורח חיים קלא בשם תלמידי הרשב"א].

36. כך פירש רש"י. אבל המהרש"א הקשה דבגמרא משמע שבאמת באותו היום היה ראש

33. המהרש"א פירש, שאמר לו רבי עקיבא בדרך כבוד כאילו כולם מנודים ממנו, ולא שהוא המנודה, ובשיטה הוסיף בשם הר"ש די וידש, שאף לדעת האומרים שהחרימו אותו אין ראייה מכך שרבי עקיבא אמר "חביריך בדילין ממך" שרק נודה ולא הוחרם, לפי שרבי עקיבא דיבר דרך כבוד, ושמא לא רצה להזכיר יותר מנידיו.

34. היע"ץ כתב שאף על פי שהורשו לעשות כן לא ניקו מעונש עלבונו של רבי אליעזר עיין שם.

השלושים הוא ראש חודש, ומשום כך לא הלכה לשמור על רבי אליעזר ביום השלושים שלא יפול על פניו. ואכן, כשהגיע רבי אליעזר לתפילת תחנון נפל על פניו,

איכא דאמרי, כך היה המעשה, בזמן שהגיע רבי אליעזר לנפילת אפיים, **אתא עניא וקאי אבבא**, הגיע עני ועמד בפתח, **ואפיקא ליה ריפתא**, הוציאה לו אמה שלום לחם,

כשחזרה, **אשכחתיא מצאה את רבי אליעזר דנפל על אנפיה**,

אמרה ליה אמה שלום לבעלה רבי אליעזר: קום, בוודאי כבר קטלית לרבן גמליאל אחי.

אדהכי, בו בזמן, נפק שיפורא, יצא קול שופר מבית רבן גמליאל להודיע דשכיב, מת רבן גמליאל.

אמר לה רבי אליעזר לאשתו: מנא ידעת שאם אפול על פני ימות רבן גמליאל?

אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא, הוא דוד המלך שהיה אבי משפחת הנשיאים: **כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה** [צער].

תנו רבנן: המאנה את הגר באונאת דברים, עובר בשלשה לאוין. והלוחצו, שתובע ממנו ממון, עובר בשנים.

והוינן בה: **מאי שנא מאנה בדברים, שאמרת דכתיבי בו שלשה לאוין, והם:**

[שמות כ"ב] **וגר לא תונה.** (37)

[ויקרא י"ט] **וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו.**

[ויקרא כ"ה] **ולא תונו איש את עמיתו.**

וקיימא לן גר בכלל עמיתו הוא,

הרי לוחצו נמו, שלשה לאוין כתיבי בו!

[שמות כב] **ולא תלחצנו.**

[שמות כג] **וגר לא תלחץ.**

[שמות כב] **ולא תחיה לו בנושה.**

וגר בכלל הוא!

ומסקינן: **אלא, אחד זה מאנה את הגר, ואחד זה הלוחצו, שניהם עוברים בשלשה לאוין.**

תניא רבי אליעזר הגדול אומר: מפני מה הזחירה תורה בשלשים וששה מקומות, ואמרי לה, בארבעים וששה מקומות, בגר שלא לצערו!?

תונו איש את עמיתו, אבל בגר נאמר סתם וגר לא תונה, וכתב המנחת חינוך [סג] דמשמע מזה דדווקא בישראל נדרש הדין האמור לעיל עם שאתך בתורה ובמצוות לא תוננו, אבל בגר אפילו אם אינו שומר תורה ומצוות אסור להונות אותו.

חודש, לכך פירש שאכן אותו היום היה ראש חודש, אלא שסברה שגם למחר יהיה ראש חודש כי החודש הקודם היה מלא, ונתחלף לה שהיה באמת חסר, ואין ראש חודש אלא יום אחד, וכן כתב המהר"ם שי"ף.

37. בלאו של אונאת דברים דישראל נאמר לא

מוכר לך, לא יערב בתוך פירות שדה זו פירות משדה אחרת, לפי שאין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים⁽³⁹⁾,

ואין צריך לומר שאין לערב פירות חדשים א-ט בישנים, לפי שיש שרוצים דווקא את הישנים⁽⁴⁰⁾, אבל ישנים בחדשים מותר⁽⁴¹⁾.

באמת אמרו חכמים, במוכר יין רך לחבירו התירו לו לערב יין קשה ברך, מפני שהוא משביחו⁽⁴²⁾. הקשה משביח את הרך, אבל אם קנה יין קשה, לא יערב עמו רך⁽⁴³⁾.

אין מערבין שמרי יין של חבית זו ביין של חבית אחרת,

אבל הקונה יין נותן לו המוכר את שמריו של אותו יין בתוך היין.

מפני שסורו רע, שיכול לחזור לסורו מפני שהונו אותו.⁽³⁸⁾

מאי דכתיב "זגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים"?

(תנינא) [תניא] רבי נתן אומר: כיוון שאתם הייתם גרים בארץ מצרים, הרי זה גנאי לכם לקוראו גר, כי אמרו חכמים, מום שבך אל תאמר לחברך.

והיינו דאמרי אינשי, דזקוף ליה זקיפא בדיותקה, מי שיש לו קרוב משפחה שנידון לתלייה, לא נימא ליה לחבריה, אל יאמר לחבירו: זקיף בינתא! תלה לי דג, לפי שכל הזכרת לשון תלייה גנאי הוא לו:

מתניתין:

בעל הבית שאמר פירות שדה פלונית אני

38. טור, ועיין רש"י הוריות יג ב.

39. בהמשך המשנה מבואר שאף ללא שפסק בעל הבית עם לוקח אסור לו לערב את פירותיו, משום שהלוקחין סומכים על בעל הבית שאינו מביא להם פירות משדה שאינו שלו, ועיין ריזב"ש בשיטה.

והראב"ד כתב, שהאיסור הוא בכך שמערב פירות יפים עם שאינם יפים, ועל כך אמרינן ואין צריך לומר חדשים בישנים דהיינו חדשים יפים עם ישנים שאינם יפים, ומוסיף בישנים שתי מעלות: א. שמוכר אותם במקום חדשים. ב. שמוכר אותם כפירות יפים.

גם ברא"ש ובטור מבואר שהמשנה מדברת במערב פירות יפים עם שאינם יפים,

וכתב הפרישה, שהרא"ש הולך בשיטת הרי"ף והרמב"ם שהעמידו את המשנה במערב סתם ולא בבעל הבית הפוסק פירות ללוקח,

ומשום כך סבר הרא"ש שהאיסור הוא בכך שמערב פירות ישנים עם חדשים, אבל רש"י שפירש שהמשנה עוסקת בבעל הבית הפוסק פירות ללוקח הוא מפרש שאסור לערב אפילו פירות יפים ביפים אחרים לפי שלא זה מה שפסק עמו.

40. רש"י פירש שיש בישנים יותר קמח, אבל הרא"ש [כג] והטור [רכח] כתבו שהישנים טובים יותר לאכילה.

41. רש"י, אבל הרי"ף והרא"ש כתבו שאף ישנים בחדשים אסור מפני שהקונה רוצה לישנן.

42. צריך ביאור אם משביחו, אם כן פשיטא שמותר, ועיין חוות יאיר קצב אות כא.

43. רש"י, והטור כתב: "רך מותר לערבו בקשה לעולם".